

Вуков Српски Рјечник

Вук Стефановић Караџић је рођен у Тршићу 26.октобра /6.ноембра 1787. Био је српски филолог, реформатор српског језика, сакупљач народних песама и писац првог речника српског језика. Вук је најзначајнија личност српске књижевности прве половине XIX века. Умро је у Бечу 7.фебруара 1864.

Вук је рекао пре стварања рјечника:

“Већ има близу хиљаду година како Србљи имају своја слова и писмо, а до данас још ни у каквој књизи немају правога свог језика! Док су Србљи имали своје краљеве и цареве, да се у оно доба овако много писало као што се данас пише по турски државама; зато се није требало ни ласно писати којекако.”

Прво издање Рјечника чије пуно име је „Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима“ објављено је 1818. године и обухвата 26270 речи које је Вук чуо у народном говору у Србији, Срему и Војводини. У Рјечнику се користи чист народни језик са другим проширеним издањем граматике и зато представља један од најважијих корака у Вуковој борби за језик. Током прикуљања грађе за Рјечник Вук је почео да се бави питањем језика који се у то време користио.

Био је то старословенски језик комбинован са руским језиком. Ово је био званични језик српске цркве и школа. Наиме, у школама се учило из књига написаних на старом језику и у њега су уношени елементи руског и српског народног језика. Тако је настао славеносрпски језик који је био веома хаотичан.

Срб, м. Србаљ, Србињ, Србљин, *der Serbe, Serbus.*
Србадија, ф. (coll.) *das Serbenvolk, Serborum natio, gens, Serbi:*
„Србадију око себе рабри —
Србаљ, бља, м. *vide Срб.*
Србекања, м. и. ф. } *augm. в. Срб.*
Србѣнда, м. и. ф. }
Србија, ф. *Serbien, Serbia.*
Србин, м. *vide Срб.*
Србињ, м. (сп.) *vide Србин:*
„Бе Србиње јунак причешћује —
Србињски, ка, ко, (сп.) *vide Српски:*
„И Србињске избављати душе —
Србити, им, в. *impf. zum Serben machen, facio esse Serbum.*
Србитисе, имсе, в. г. *impf. sich zum Serben machen, sich dafür ausgeben, Serbum se facere, venditare se pro Serbo.*
Србљак, м. (сп.) *vide Срб:*
„Оваки је адеп у Срлљака,
„У Србљака добрије јунака —
Србљанин, м. (сп.) *der Serbe, Serbus:*
„Ајде сада царе Србљанине! —
Србљење, н. *das Serbisiren, mutatio in Serbum.*
Србљин, м. *vide Срб.*
Србо, м. (*vertraulich*) *der Serbe, Serbus: оће Србо, Бога ми!*

Вукова жеља и мисија била је да среди овакво стање па је критиковао неке романе писане старим језиком и то неке од најпопуларнијих писаца тога времена као што је био Милан Видаковић. Оно што Вука највише боли је то што ти исти писци прави српски језик којим народ говори називају поквареним, свињарским и говедарским језиком. Управо због оваквих критика Вук наилази на неодобравање тада значајнијих Срба. Међу њима био је и оснивач Матице Српске Јован Хаџић који је сматран за једног од најобразованијих Срба тог времена.

Полемика између њих трајаће читаву деценију. Ипак највећи притисак и напад на Вуков Рјечник, а пре свега граматику коју је употребио вршила је црква, а пре свих митрополит Стеван Стратимировић који је сматрао да Вук са овим Рјечником и употребом неких нових слова које је преузео из латинице ради на покатоличавању српског народа.

Јован Хаџић-
оснивач Матице
Српске

Стеван
Стратимировић-
карловачки
митрополит

Управо због ових опструкција Рјечник је објављен тек две године након што га је Вук завршио. Вук је Рјечник написао новим правописом и азбуком знатно упрошћеном. Чувена је његова реченица: *„Пиши као што говориш, читај као што је написано“*. Из дотадашње азбуке избацио је све знакове који нису имали своје гласове, тачније избацио је 19 знакова. Из старе азбуке преузео је 24 слова и додао је нова (љ, њ, ћ, ђ, џ, ј). Нове знакове створио је тако што је нека слова стопио са полугласом.

Слово Ђ је прихватио од Лукијана Мушицког, Џ је преузео из старих румунских рукописа, а Ћ из старих српских рукописа. Највеће проблеме и противљење изазвало је слово Ј које је Вук преузео из латинице (абецеде). У првом издању Рјечника Вук не обухвата слово х јер сматра да се оно не јавља у српском језику.

Ипак касније ће га на наговор Мушицког увести у Рјечник али само за употребу када су у питању туђе(стране) речи.

Аа Бб Вв Гг Дд Ее Жж Зз
Ии Кк Лл Мм Нн Оо Пп Рр
Сс Тт Уу Фф Хх Цц Чч Шш
Јј Љљ Њњ Ћћ Ђђ Цц

Нова азбука, са 24 слова из старословенске азбуке, пет нових и једним латиничним словом Ј због кога је Вук оптужен за покатоличење српског народа

Њ њ(је) Ђ, Ђ(јат) І і(и) Ы ы(јери, тврдо и) V v(и) Ѵ ѵ(у) Ѧ ѧ(о)
А а(ен) Я я(ја) Ю ю(ју) Ѣ ѣ(от) Ѥ ѥ(јус) Ѧ ѧ(т) S s(дз) Щ щ(шч)
Џ џ(кс) Ѣ ѣ(пс) Ђ ѡ(тврди полуглас) Ђ ѡ(меки полуглас).

Стара слова од којих је нека спојио са другим словима
(меки полуглас) - л + Ђ -> Љ, н + Ђ -> Њ

Ту износи разлику између српског и славенског језика, а она се огледа у недостатку неких слова за одређене гласове. Такође истиче да у славенском језику постоје гласови које српски језик нема, а уколико нема гласова истиче да онда нису потребна ни слова.

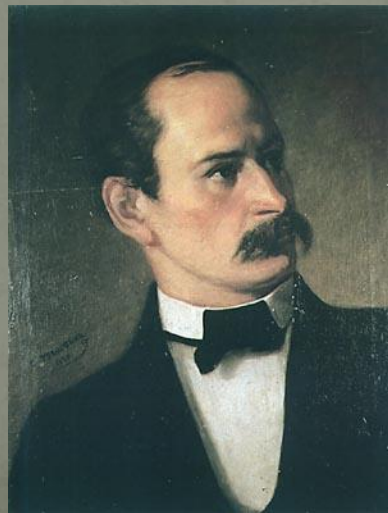

Јернеј Копитар
(лево) и Лукијан
Мушицки (десно)
су Вуку највише
помогли у
стварању *Српског*
рјечника

Оно што је за Вука било најбитније , а што је толико пута истакао у току свог живота и рада, је чињеница да све што ради ради из љубави према српском језику и народу. Све речи које се налазе у *Рјечнику* су познате у народу и он их није мењао него их је записао баш онако како их народ говори. Међутим, Вук је био свестан да *Рјечник* није потпун па је ту несавршеност је исправио у другом издању рјечника.

Вук није био у потпуности задовољан првим Рјечником јер је знао да је многе речи ненамерно изоставио. Тако је уз подршку Ђуре Даничића 1852. године у Бечу објавио нови “Српски рјечник”. За друго издање Рјечника Вук је прикупљао грађу из говора становништва Црне Горе, Дубровника, Далмације и Хрватске. У овом издању се нашло 47427 речи.

Ђуро Даничић је као млади научник преводио неке речи на немачки и латински језик, а Вуку је помогао и око коректуре и штампања дела

Разлике између Рјечника из 1818. и 1852. су велике. Не само по броју обухваћене лексике већ и по композицији дела (из другог Рјечника су испуштени граматика и преговор) него и по другим особинама мање уско лексикографским, више језичким, културолошким и национално-политичким. Друго дело је проширено и новим Вуковим записима и краћим есејима, што га у већој мери чини литературом, књигом за читање, која доноси нове стихове, пословице, загонетке, легенде и омање приповетке којих нема у Рјечнику из 1818. године.

Пресијавање детаља који бојом, пореклом, смислом, као и живописношћу фолклорног амбијента, на неки чудан начин, кореспондирају међу собом оставља утисак јединствене етничке слике што је у Вуково доба хранило илузије о Србима, Хрватима, Црногорцима и Муслиманима као о једном народу. У Рјечнику налазимо многе књижевне врсте: изреке, басме, клетве, загонетке, пословице, тужбалице, молитве, беседе, легенде, херојске скаске, ругалице, демонолошка предања, богату панораму епских, лирских и драмских облика...

Клетва је врста магијске формуле, нека врста антибасме. Басмом се изгони болест, а клетвом се дозива несрећа:

- *“Да Бог да да вам се у жени окамени дијете, у крави теле, у овци јагње, у земљи семе”.*

Постоји доста пословица у несиметричном епском десетерцу:

- *“Два лешњика ораху су војска”*
- *“Два без душе, трећи без главе”*

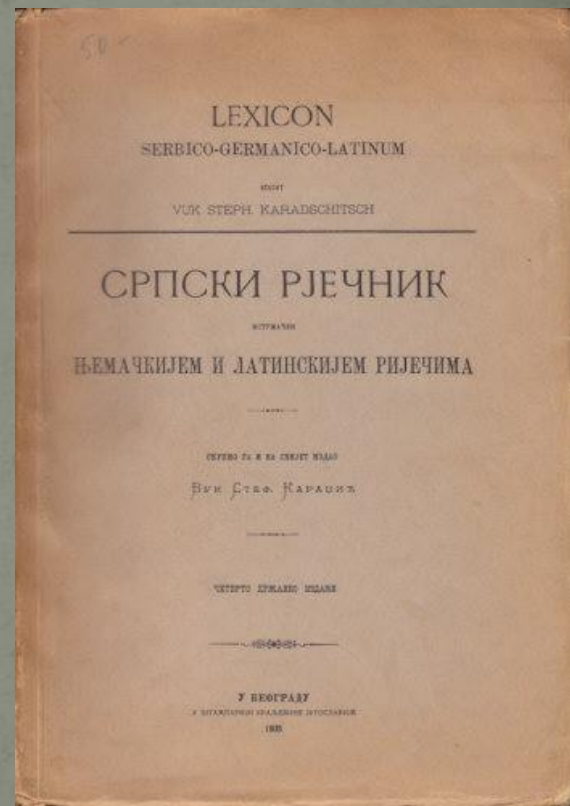
Загонетке, као и пословице, иду у једноставне форме:

- *“Ко пије вино за славе Божје, помоз’ му Боже и славо Божја! А што је лепше од славе Божје и од вечере с правдом стечене. (крсно име)*

Културолошке разлике су такође уочљиве. У новом Рјечнику је присутнији утицај европске урбане цивилизације, додуше, ни Рјечник из 1818. није речник говора пастира и сељака.

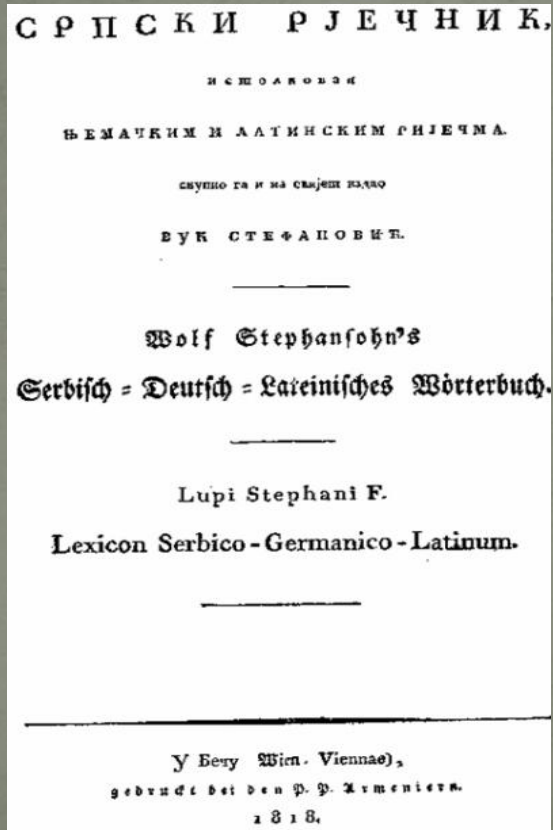
Сем тога, уведен је глас *x* који се, за разлику од језика Вуковог краја, чуо по селима и варошима у којима се говорило југозападним наречјем. У Рјечнику из 1818. било је нпр. само *ајдук*, *алка*, *арамбаша*, а у Рјечнику из 1852. *хајдук*, *халка*, *харамбаша*.

Патријархална култура у Рјечнику делује као сложена целина. Доњи слојеви пониру чак до анимизма, док у горњим налазимо трагове источњачке цивилизације. У Рјечнику се помиње Страшни суд. Патријархални сељаци се више плаше живог Бога, него испаштања на хришћанском Страшном суду, више страхују пред силом која јесте него што им се привиђа есхатолошки крај.

Насловне стране два издања Српских рјечника,
првог из 1818. године (лево) и другог из 1852.
године (десно).

Оно што је најзначајније и зашто се Рјечник сматра спомеником целокупне српске традиције је то што се Вук није задовољио само пуким записивањем и набрајањем речи које је чуо. Свака реч која се налази у Рјечнику пропраћена је неком приповетком, обичајем, легендом, народним веровањем, анегдотом или неком другом народном умотворином. Вук је у Рјечнику уз поједине речи давао и њихова шира тумачења, по чему се “Српски рјечник”, истовремено, сматра и као својеврсна енциклопедија народног живота.

Акмаца-Птица као кобац, коју Турци ухвате младу и припитоме, па је носе на руци, као сокола, и у јесен с њоме лове препелице. На зиму се пушта, јер кажу да неће да слуша више од једне јесени.

Вила-Свака вила је млада, лепа, распуштене косе, носи белу хаљину. Оне живе по великим планинама и по камењацима око воде. Оне никоме не чине зло, осим ако их неко не повреди.

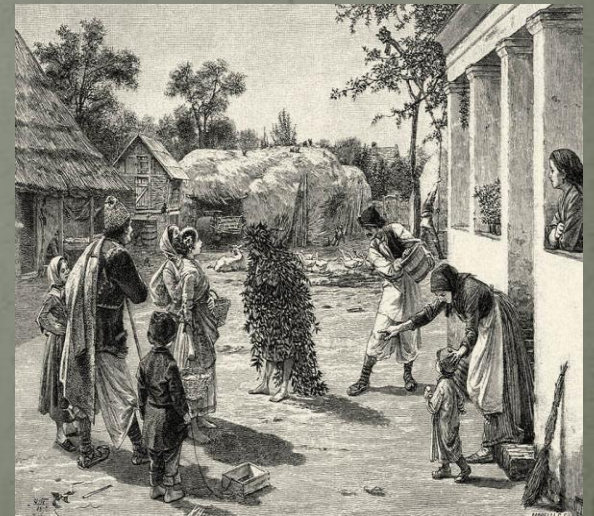

Вампир-Вампир је човек у кога 40 дана после смрти (по народним приповеткама) уђе некакав ђаволски дух и оживи га. Он ноћу излази из гробља и дави људе и пије њихову крв. Реч *вампир* је једина српска реч која се користи у целом свету.

Додоле-Кад је суша, једна девојка се цела увије у траву, а неколико других девојака иде за њом по селу и играју од куће до куће.

Домаћини узимају кофу са водом и прскају девојку у трави (додолу), и надају се да ће суша престати.

Дуга-Срби кажу: “Да мушко прође испод дуге, постало би женско, и обрнуто”. Постојао је обичај, да када се покаже дуга, деца почну да певају:

“Ко не види дуге, не вид’ла га мајка до Петрова данка”

Шегрт-Шегрти су код нас, нарочито у Србији и Босни, као прави робови. Када мајстор пред ханом сјаше са коња, шегрт мора да га надгледа као и код куће, па кад мајстор хоће да пође кући, да он пред њим изведе опремљеног коња.

Задушнице-За време задушница, људи узимају свеће, и пале их мртвима које су познавали и који су им били блиски. Али обичај је да се свака свећа намени свакоме. То се може радити у манастиру и у цркви, али и на гробљу.

Васкрсеније (Ускрс)-На Васкрсеније треба свако да узме по навору. О Васкрсенију се туку шареним и црвеним јајима. Када се двојица сретну на путу на Васкрсеније говори се: “Христос васкрс”, а овај други одговара: “Ваистину васкрс”.

Женидба у Србији-У Србији се чак и данас проси девојка и уговарају венчања, а да се момак и девојка још не виде, већ се договоре њихови родитељи. По народним обичајима, када се просила девојка, није се узимао мираз, већ се за прошњу давао новац, а то је утицало на то да се сиромашни младићи нису венчавали. Кога год да сватови сретну на путу, почасте га вином, ракијом, печењем...

Српска свадба траје готово недељу дана-на два дана пре него што се оде по девојку почне се пити све док не оде кум.

Вуков циљ био је афирмација и препород српског језика и културе. Сматрао је да народ за који је толико пута рекао да је његова љубав заслужује да има срећен правопис и граматику како би се на што бољи и квалитетнији начин очувала његова традиција. Издао је велики број радова али његово најцеловитије дело у коме је објединио све своје циљеве-прикупљање народних речи, песама, пословица, рад на правопису и граматици је „Српски рјечник“. Овај Рјечник представља Вукову целокупну борбу за традицију и културу српског народа и његову оставштину будућим генерацијама.